

FIZINĖS BAUSMĖS VAIKAMS: BAUDŽIAMASIS TEISINIS VERTINIMAS

Kristina Grinevičiūtė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 584

Elektroninis paštas kristina.grineviciute@registrucentras.lt

Pateikta 2010 m. lapkričio 4 d., parengta spausdinti 2011 m. balandžio 22 d.

***Anotacija.** Straipsnyje analizuojama fizinų bausmių taikymo vaikams baudžiamoji teisinė problematika. Apibūdinamas fizinų bausmių ir fizinio smurto santykis, vyraujančios fizinų bausmių vertinimo ir reglamentavimo kryptys ir analizuojama vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinų bausmių įgyvendinimas baudžiamosios teisės priemonėmis. Remiantis pateiktomis teorinėmis išvargomis, nagrinėjama galimybė taikyti baudžiamąją atsakomybę už fizinų bausmių vaikams taikymą Lietuvoje. Straipsnyje daroma išvada, kad ją taikyti nėra jokių kliūčių.*

***Reikšminiai žodžiai:** fizinė bausmė, fizinis smurtas, smurtas prieš vaikus, auklėjimo priemonės, vaikas.*

Įvadas

Šiame straipsnyje toliau analizuojama viename iš autorės ankstesnių straipsnių¹ iškelta fizinių bausmių vaikams baudžiamojo teisinio vertinimo problema. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti ir prižiūrėti savo vaikus². Auklėjimas yra nuolatinis ir kryptingas poveikis vaikui. Teisė auklėti vaiką ir atsakomybė už tai leidžia tėvams imtis priemonių, reikalingų šiam tikslui pasiekti. Fizinės ir vaiko orumą žeminančios bausmės ilgą laiką buvo laikomos veiksmingais auklėjimo metodais. Buvo susiformavusi nuostata, kad šios bausmės turi būti taikomos ne tik už netinkamą elgesį, bet ir už prastus mokymosi rezultatus. Laikytasi nuomonės, jog fizinės bausmės geriausiai tinkamos, ir praktikoje jų naudota ganėtinai daug: tampymai už ausies, mušimas kumščiu, drožimas per galvą ar veidą, plakimas rykštėmis ir t. t.³ Tai atsispindėjo ir galiojančioje teisėje. Pavyzdžiui, tarpukario Lietuvos civiliniai įstatymai leido tėvams naudoti „namines taikomas priemones“⁴. Tuo atveju, jeigu šios priemonės būdavo neveiksmingos, tėvai galėjo kreiptis dėl baudžiamosios teisinės apsaugos. Baudžiamojo statuto 419 straipsnis reglamentavo atsakomybę už atkaklų tėvų valdžios neklausymą, atšakų elgesį su motina arba teisėtu tėvu. Už šį nesižengimą numatytas areštas.

Vėliau imta abejoti ar net smerkti tokias bausmes kaip auklėjimo metodą. Fizinių bausmių taikymas yra plačiai psichologų, sociologų, pedagogų ir kitų mokslininkų diskutuojamas klausimas. Modernus požiūris laikosi nuostatos, kad fizinės bausmės turi būti uždraustos dėl jų sukeltos fizinės ir psichinės žalos, jų neveiksmingumo. Dauguma pasaulio valstybių fizinės bausmes leidžia, kol jos yra saikingos ir protingos. 16-a valstybių pasaulyje (daugiausia Europoje) viena ar kita forma uždraudžia fizinės bausmės⁵. Lietuvos įstatymuose nėra aiškiai išreikšta pozicija, ar tėvų taikomos fizinės bausmės vaikams leistinos, ar ne. Reikia pripažinti, kad išsamaus teorinio fizinių bausmių vertinimo Lietuvos teisės doktrinoje nėra. Kaip išimtį galima paminėti G. Sakalausko ir L. Ūselės straipsnį⁶, kuriame iš dalies analizuojami fizinių bausmių vaikams taikymo teisiniai aspektai. Dėmesio stoką šiai problemai Lietuvoje lemia ir tai, kad fizinių bausmių taikymas yra retai teisiškai vertinimas ir teismų sprendimuose. Vaikų auklėjimas

-
- 1 Grinevičiūtė, K. Žiaurais elgesio su vaiku samprata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 107–114.
 - 2 Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 3.155 str. 2 d., 3.165 str. 1 d.
 - 3 Žr., pvz.: Ališauskienė, R.; Ušėkienė, L. Skatinimo ir bausmių sampratos raida Lietuvos pedagogikoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-03]. <www.ceeol.com>.
 - 4 Žr., pvz.: Svod zakonov Grazhdanskih po sostojaniju na 1911 g. [Civil Laws as of 1911] [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-24]. <<http://civil-law.narod.ru/wist/szg/szg111.html>> .
 - 5 Žr., pvz.: Sakalauskas, G.; Ūselė, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2007, 2(56): 7–54; Shmueli, B. The Influence of the United Nations Convention on the Rights of the Child on Corporal Punishment – A Comparative Look. *Oregon Review of International Law*. 2008, 10: 189–242.
 - 6 Žr., pvz.: Sakalauskas, G.; Ūselė, L., *ibid*.

vis dar dažnai siejamas su šeimos privatumu ir fizinių bausmių taikymo atvejai retai išskyla į viešumą, dar rečiau juos vertinti perduodama teismui.

Šio straipsnio *objektas* – baudžiamasis teisinis fizinių bausmių vaikams vertinimas, o *tikslas* – išanalizuoti fizinės bausmės ir fizinio smurto santykį, baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybes, pažvelgti, kaip ši klausimą sprendžia teismų praktika. Straipsnyje siekiama atsakyti, ar vadovaujantis Lietuvos baudžiamosios teisės nuostatomis imanoma taikyti baudžiamąją atsakomybę už tėvų naudojamas fizines bausmes vaikams. Straipsnyje taikomi lyginamasis, loginis, sisteminis, teismų praktikos analizės ir kiti metodai.

Nemažą įtaką tyrimui turėjo Vokietijos mokslininkų darbai fizinių bausmių taikymo klausimais. Paminėtinos W. Beulke'o, Th. Hillenkampo, K. Kühlo, K. Bussmano, C. Roxino ir kt. atliktos analizės. Pažymėtina, kad fizinių bausmių problematiką nemažai tyrinėjo JAV ir Izraelio mokslininkai (Susan H. Bitensky, B. Shmueli ir kt.).

1. Fizinės bausmės ir fizinio smurto santykis

Baudžiamajoje teisėje nuo romėnų laikų nusikalstamas poveikis kitam žmogui skirstomas į dvi rūšis: fizinę (lot. *vis absoluta*) ir psichinę (lot. *vis compulsiva*) prievartą. Šiomis sąvokomis operuojama ir baudžiamajoje teisėje. Baudžiamosios teisės mokslininkai, be fizinio smurto, vartoja ir kitus terminus, žyminčius fizinį poveikį vaikui: fizinė bausmė, pliaukštelėjimas, antausis ir kt. Šie terminai baudžiamajame įstatyme, kuriame įtvirtintos nusikalstamų veikų sudėtys, nevartojami, todėl „fizinės bausmės“ sąvoką reikia išsamiau paaiškinti. Pirmiausia reikia apibrėžti fizinės bausmės ir fizinio smurto santykį.

Literatūroje pažymima, kad fizinė bausmė vaikui – tam tikros fizinio skausmo formos pritaikymas kaip atsakas į netinkamą vaiko elgesį⁷. Fazine bausme pripažįstamas tėvų ar mokytojų sudavimas auklėjant vaiką, dažniausiai pasireiškiantis lengvu smūgiu į galūnes ar sėdmenis – pliaukštelėjimas, tapšnojimas, antausis, smūgis, – kadangi vaikas blogai elgėsi arba neįvykdė jų norų ar paliepimų ir nepripažino jų autoriteto⁸. Kiti autoriai pabrėžia, kad tai – fizinės jėgos panaudojimas, sukeltantis vaikui skausmą arba nemalonius pojūčius, bet ne sužalojimus ar sužeidimus, siekiant koreguoti ir kontroliuoti jo elgesį⁹. Kaip matyti, bandant apibrėžti fizinę bausmę esminė reikšmė neretai suteikiama fizinės jėgos intensyvumui, sukeliamiems padariniams ir jėgos panaudojimo tikslams. Mokslininkai dažnai šiuos elementus išryškina siekdami parodyti fizinės baus-

7 Žr., pvz.: American Academy of Pediatrics, Committee on Psychological Aspects of Child and Family Health. *Guidance for Effective Discipline*. 1998, 10: 723, 725.

8 Žr., pvz.: Shmueli, B. The Influence of the UN Convention on the Rights of the Child on Corporal Punishment – A Comparative Look. *Oregon Review of International Law*. 2008, 10: 189; Shmueli, B. Who's Afraid of Banning Corporal Punishment? A Comparative View on Current and Desirable Models. *Penn State International Law Review*. 2007, 26: 57–137.

9 Žr., pvz.: Edwards, L. P. Corporal Punishment and the Legal System. *Santa Clara Law Review*. 1996, 36: 983; Straus, M. A. *Beating the Devil out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children*. 2nd Editon. New Brunswick, 2000, p. 4.

mės skirtumą nuo fizinio smurto. Literatūroje pasitaiko mokslininkų samprotavimų, kad „lengvas smūgis“, „lengva bausmė vaikui“ arba „lengvas poveikis, kuris simbolizuoja tik nepritarimą“, nėra fizinis smurtas¹⁰.

Tačiau tokia fizinės bausmės samprata, parodan šių reiškinių perskyrą, yra dirbtinė. Fizinė bausmė glaudžiai susijusi su fiziniu smurtu. Fizinio smurto apibrėžimų teisinėje literatūroje yra daug ir visi jie panašūs. Autorės nuomone, fizinio smurto esmę gerai atskleidė Rusijos mokslininkas R. Šarapovas, teigdamas, kad fizinis smurtas – pavojingas, neteisėtas, tyčinis poveikis kito žmogaus organizmui, kuris atliekamas prieš asmens valią arba be jo sutikimo bei galintis pasireikšti žmogaus audinių ar organų anatomicinio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, judėjimo laisvės apribojimu¹¹. Pateikta fizinio smurto samprata yra tinkamiausia, nes apima visus padarinius, į kuriuos gali būti nukreiptas fizinis smurtas: gyvybės atėmimą, sveikatos sutrikdymą, skausmo ar kitokių fizinių kančių sukėlimą, laisvės atėmimą ar bejėgiškumo būklės sukėlimą.

Fizinė bausmė, kaip ir fizinis smurtas, yra bet koks poveikis nukentėjusiojo kūno neliečiamybei suduodant smūgius, kratant, purtant, pastumiant, užgulant, smaugiant, duriant, mėtant kokius nors daiktus ir t. t., nepriklausomai nuo jo stiprumo bei kilusių padarinių, t. y. kūno sužalojimo ar susargdinimo. Vadinamosios „fizinės bausmės“ yra apibūdinamos fizinio smurto požymiais. Fizinės bausmės tikslas yra sukelti skausmą siekiant kontroliuoti vaiko elgesį, jį pakeisti ar nubausti. Fizinė bausmė gali padaryti psichinę žalą, nes tokia bausmė sukelia baimę, galinčią pakenkti kūno vientisumui ir neliečiamybei. Fizinė bausmė gali paskatinti uždelstas kūno reakcijas. Mokslškai įrodyta, kad fizinės bausmės gali sukelti psichikos ligas ir sutrikimus, pvz., agresiją, depresiją, empatijos stoką, įtampą, atsiribojimą ir t. t. Fizinė bausmė apima baimės sukėlimą ir skausmą, kūno neliečiamybės pažeidimą, pažeminimą ir kitus išgyvenimus. Fizinė bausmė siekiama sukelti skausmą dėl prielaidos, kad nepatogumas paveiks vaiko netinkamą elgesį. Baudėjui skausmas yra būtinas dėl siekio koreguoti vaiko elgesį. Taigi fizinė bausmė yra fizinio smurto forma, nors ja dažniausiai ir siekiama specifinių tikrų ar tariamų vaiko auklėjimo tikslų.

Teisiniu požiūriu atrodo nepagrįstas fizinių bausmių ir fizinio smurto atskyrimas pagal fizinio poveikio intensyvumą, sukeltus padarinius ir / ar panaudojimo priežastis. Baudžiamoji teisė dėl panaudoto fizinio smurto taikoma vienodai, neatsižvelgiant į tai, ar fizinis poveikis kito žmogaus organizmui įvardijamas vien tik kaip drausminimas, ar kaip priimtina auklėjimo priemonė. Jokia fizinių bausmių forma neleistina, nepaisant panaudojimo priežasties, auklėtojo pastangų, sunaudotos energijos (ar tai būtų pliaukštelėjimas, antausis, ausų sukimas ar smūgis) ar dėl kitų esą toki smurtą pateisinančių kriterijų. Netgi laikinas skausmingas smūgis kitam asmeniui laikomas fiziniu smurtu, nors ir nelieka akivaizdžios mėlynės, žaizdos ar jis net nesukelia skausmo.

Vaikų auklėjimas ir priežiūra dažnai reikalauja fizinių veiksmų ar įsikišimo, siekiant apsaugoti juos nuo pavojaus ar sužalojimo. Tačiau tai visiškai skiriasi nuo ne-

10 Žr., pvz., Bamberger, H. G.; Roth, H.; Veit, B. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 3, §§ 1297-2385, EGBGB. München: Verlag C.H. Beck, 2003. § 1631.

11 Žr., pvz., Sharapov, R. D. *Fizicheskoe nasilie v ugovnom prave* [Physical abuse in criminal law]. Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2001, p. 290.

teisėto, pavojingo ir žalingo fizinės jėgos panaudojimo, kuris sukelia skausmą. Reikia atriboti apsauginius fizinius veiksmus ir fizinių smurtą, kuris užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Pvz., jeigu vaikas bėga į kelią degant raudonam šviesoforo signalui arba liečia kištuko lizdą ar karštą viryklę, tėvai turi imtis priemonių, kad sustabdytų jį – pastverti jį, pakelti, parodyti ir paaiškinti jam apie pavojų. Tėvai turi imtis priežiūros priemonių siekdami apsaugoti savo vaikus, tačiau tokia priemone negali būti fizinė bausmė. Fizinė bausmė yra pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus (vaiko) organizmui. Pavojingumo požymis apibūdina fizinę bausmę kaip socialinio gyvenimo kontekste netoleruotiną fizinį poveikį organizmui. Nuspręsti, ar konkretūs veiksmai yra fizinis smurtas, galima tik įvertinus visas aplinkybes. Štai ištrauka iš teismo nuosprendžio:

Kaltinamoji panaudojo mažamečio sūnaus atžvilgiu fizinį smurtą, kuris buvo pakankamai intensyvus – ant mažamečio kūno rastos 7 kraujosruvos. Fizinis smurtas kaip vaikų auklėjimo priemonė išsivysčiusioje šiuolaikinėje visuomenėje nėra priimtinas, tačiau iki šiol yra plačiai paplitęs Lietuvoje. Tai yra grėsmingas reiškinys, su kuriuo visuomenė privalo kovoti. Ši aplinkybė neleidžia teismui minėtus kaltinamosios veiksmus pripažinti mažareikšmiais. Teismas G. P. veiką kvalifikavo kaip nežymų sveikatos sutrikdymą mažamečiui (BK 140 str. 2 d.)¹².

Fizinis smurtas nuo leistinių fizinių veiksmų skiriasi pagal tai, ar baudžiamojo įstatymo saugomai vertybei gresia apčiuopiama žala. Kaip minėta, tiesioginis poveikis vaiko organizmui gali ir nesukelti pavojingų padarinių. Ar fizinis smurtas (fizinė bausmė) sukels sveikatos sutrikdymą, priklauso nuo poveikio vietos, vaiko amžiaus, brandos ir kt. aplinkybių. Kūno sužalojimas ir skausmas nebūtinai lemia vienas kitą. Vieniems vaikams pliaukštelėjimas gali nepadaryti sužalojimo, tačiau sukelti stiprų skausmą. Veikos, kurios sukelia stiprų nepatogumą, pvz., daikto laikymas sėdinčio asmens pozicijoje be kėdės arba vaiko laikymas po šaltu dušu, gali nepalikti aiškių pėdsakų ant kūno, tačiau šios veikos sukelia psichinį poveikį. Tai, kad tokie veiksmai gali nepalikti pėdsakų ant nukentėjusiojo kūno, juridinės tokių veiksmų prigimties nekeičia. Bet kokie fizinio smurto veiksmai, sukeltiantys vaikui fizinį skausmą ar kitokias fizines kančias, visada laikytini nusikalstamais.

Reikia konstatuoti, kad fizinė bausmė ir fizinis smurtas – tai tas pats reiškinys, literatūroje įvardijamas skirtingomis sąvokomis. Fizinės bausmės termino vartojimas nėra geriausias būdas nurodyti nepavojingas fizinio poveikio formas. Kaip minėta, kiekvienas neteisėtas tyčinis fizinis poveikis vaiko organizmui, sukeltiantis skausmą ar kitokias kančias, laikytinas nusikalstamu.

2. Vyraujančios vaikų apsaugos nuo fizinių bausmių kryptys užsienio valstybių teisėje

Fizinės bausmės problema yra nevienareikšmė, priklausanti nuo įstatymų leidėjo valios, baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygų, konkrečios valstybės teisės tra-

12 Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2007-06-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-512-536/2007).

dicijų. Ji yra nesibaigiančių diskusijų objektas. Vis dėlto įvairios teisinės literatūros, užsienio valstybių teismų sprendimų analizė leidžia daryti išvadą, jog fizinių bausmių leistinumo pagrindimas priklauso nuo to, ar pirmenybė teikiama vaiko ir visuomenės interesams, ar šeimos autonomijai ir tėvų teisei auklėti vaikus. Pasaulyje egzistuoja dvi priešingos nuomonės dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo visų rūšių smurto. Vienos jų šalininkų teigimu, šeimos privatus gyvenimas arba tėvų teisė auklėti vaikus yra svarbiau už vaiko interesus, todėl protingos, saikingos jėgos panaudojimas ugdymo tikslais yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Antrosios teorijos propaguotojų teigimu, tėvų teisė auklėti ir auginti vaikus nėra absoliuti. Tėvų veiksmų laisvė yra ribota dėl vaiko poreikių, interesų ir jo teisių, todėl draudžiama naudoti fizines bausmes ar taikyti metodus, žeminančius vaiką.

Kaip minėta, šios teorijos pirmiausia skiriasi tuo, ar pirmenybė teikiama šeimos autonomijai bei privatumui ir tėvų teisei auklėti vaikus, ar ji teikiama vaiko ir visuomenės interesams. Pirmojoje teorijoje paprastai fizinės bausmės toleruojamos siekiant suderinti konkuruojančius interesus, kai manoma, kad šeimos privatus gyvenimas arba tėvų teisė auklėti vaikus yra svarbiau už vaiko interesus. Šeimos autonomijos šalininkai teigia, kad fizinių bausmių draudimas pažeidžia prigimtinių tėvų teisę ir pareigą auklėti savo vaikus. Mokslininkai palaiko viešo / privataus interesų skirtumą ir nesikišimą į šeimos privatumą. Valstybė negali nurodinėti tėvams, kaip auklėti vaikus, fizinių bausmių draudimas šeimas pavers kriminalinėmis¹³. Visų fizinių bausmių kriminalizavimas yra nepateisinama intervencija į šeimą. To pasekmė, kad tūkstančiai tėvų taps nusikaltėliais. Protingos bausmės pašalinimas iš gynybos priemonių įtrauks į baudžiamosios teisės sritį daug tėvų, atsitiktinai panaudojusių fizines bausmes¹⁴. Tėvų teisė auklėti vaikus esą leidžia fizines bausmes, nes ne visi auklėjimo metodai yra fizinis smurtas, juo nėra protingos, saikingos bausmės. Pripažįstama, kad galima paskirti protingą, saikingą bausmę pagal aplinkybes ir priežastis, neužtraukiančią asmeniui baudžiamosios atsakomybės¹⁵.

Kai kurie Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinos atstovai (J. Wessels, W. Beulke, K. Kühl) taip pat laikosi pozicijos, kad tėvų teisė bausti gali būti vertinama kaip aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę. Saikingai bausti yra leistina ir pateisinama, tačiau fizinė bausmė kaip auklėjimo priemonė gali būti taikoma tik kaip *ultima ratio*. Teisiškai ji leistina, kai a) yra pakankama priežastis bausti, ir bausmė objektyviai rekomenduotina siekiant paauklėti; subjektyviai bausmę turi lemti mintis apie auklėjimą; b) bausmės pobūdis ir dydis yra proporcingas nusizengimui ir vaiko amžiui; ypač būtina atsižvelgti į vaiko fizinį ir dvasinį išsivystymą. Bet kokia kankinanti, sveikatai žalinga, nepagrįstai žeminanti bausmė yra neleistina ir priešinga teisei¹⁶.

13 Žr., pvz.: Noak, A. Zur Abschaffung des elterlichen Züchtigungsrechts aus strafrechtlicher Sicht. *Juristische Rundschau*. 2002, 10: 402–408; Roellecke, G. Keine Hiebe – und die Liebe? – Zur Gewalt als Erziehungsmittel. *NJW*. 1999, 5: 337–338.

14 Žr., pvz., Schuz, R. „Three years on”: An analysis of the delegalization of psychical punishment of children by the Israeli courts. *The International Journal of Children's Rights*. 2003, 11: 235–256.

15 Žr., pvz.: Hodny, T. Corporal Punishment and Rules of Reason. *The Journal of Contemporary Legal Issues*. 2007, 16: 111–114.

16 Žr., pvz.: Wessels, J.; Beulke, W. *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Die Straftat und ihr Aufbau. 32., neubearbeitete Auflage. Verlag C.F. Müller, 2002. p. 122–123; Kühl, K. *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 5., neu bearb. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2005, p. 266–272.

Remiantis tokia pozicija, fizinės bausmės toleruojamos, tačiau tuo nėra paneigiama, kad vaiko teisė į kūno neliečiamybę, sveikatą ir kt. turi būti saugoma kitais atvejais (pvz., sveikatos sutrikdymo, žiauraus, nežmoniško elgesio atvejais ir kt.). Teismai dažnai svarsto klausimą, kokio lygio pavojus vaiko sveikatai yra svarbesnis už tėvų teisę naudoti protingas ir tinkamas auklėjimo priemones. „Protingumo, saikingumo“ koncepcija yra lanksti sistema, paliekanti erdvę konkrečių aplinkybių vertinimui. Kita vertus, „protingumas, saikingumas“ yra tik orientyras. Dažnai „protingumo“ ribas nustato teismai savo sprendimais nagrinėdami atitinkamas bylas. Teismai nustatydami, ar veiksmai yra protingi, atsižvelgia į vaiko amžių, lytį, brandą ir fizinę bei psichinę būklę, jautrumą, charakterį; vaiko poelgių, elgesio motyvus; pavyzdžio įtaką kitiems šios šeimos ar grupės vaikams; proporcingumą pažeidimui; taip pat vertinami subjektyvūs tėvų ir vaikų santykiai, aplinkybė, ar tėvai galėjo taikyti kitas koregavimo priemones, ar vaikui taikytos priemonės buvo būtinos. Nėra ir negali būti išsamaus tokių aplinkybių sąrašo.

Antrosios teorijos šalininkai daugiau akcentuoja vaiko interesus ir pasisako už tai, kad vaikai turi būti saugojami nuo visų formų prievartos. Šią teoriją labai gerai atspindi Izraelio Aukščiausiojo Teismo 2000-01-25 sprendimas byloje *Plonit v. State*¹⁷, kuriuo buvo uždraustos visos vaikams tėvų taikomos kūno bausmės. Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad fizinė bausmė kaip auklėjimo metodas ne tik nepasiekia savo tikslų, bet sukelia fizinę ir psichinę žalą, kuri gali palikti pėdsakus asmeniui subrendus. Teisė nustato valdžios institucijoms pareigą kištis į šeimą ir apsaugoti vaiką, taip pat ir nuo tėvų, kai tai yra būtina. Valstybė turi pareigą apginti tuos, kurie negali apsiginti patys. Fizinės bausmės pažeidžia vaiko kūną, jausmus, orumą ir tinkamą raidą. Kai tėvai tinkamai nevykdo savo pareigų, piktnaudžiauja veiksmų laisve ar tėvų autoritetu, kai tai kelia grėsmę ar žaloja vaiką, valstybė turi įsikišti ir apginti vaiką. Tėvų veiksmų laisvė yra ribota dėl vaiko poreikių, interesų ir jo teisių. Teisėje negali likti galioti vertinamoji samprata „protinga“, kuri ir leistų kompromisą rizikuojant vaikų sveikata ir gerove. Negalima, kad vaiko fiziniam ir psichiniam vientisumui kiltų pavojus dėl atitinkamos fizinės bausmės; lestinų priemonių rūšys turi būti aiškios ir nedviprasmiškos, fizinės bausmės yra neleistinos. Egzistuojančios baudžiamosios atsakomybės kliūtys leidžia išskirti jėgą, panaudotą „ugdymo tikslais“, kuri yra nepriimtina ir uždrausta, ir protingos jėgos panaudojimą siekiant užkirsti kelią vaiko ar kitų asmenų sužalojimams arba leisti lengvą, bet stiprų kontaktą su vaiko kūnu siekiant palaikyti tvarką. Teismas pažymėjo, kad baudžiamojoje teisėje yra pakankamai filtrų, kad smulkios, nereikšmingos bylos, nepakliūtų į jos reguliavimo ribas. Pirmiausia, kaltintojas turi diskreciją neiti į teismą dėl viešo intereso trūkumo. Be to, baudžiamoji teisė turi *de minimis* gynybos priemones, kurios gali būti pasitelktos lengvos jėgos naudojimo atvejais. Teismas pabrėžė, kad tėvų

17 Šioje byloje motina buvo nuteista už tai, kad įvairiais laiko tarpais 1994–1995 m. laikotarpiu savo vaikus mušė į sėdmenis ir suduodavo į veidus. Taip pat nenustatytu laiku sudavė dukrai dulkių siurbliu ir trenkė sūnui kumščiu į veidą ir nulaužė jam dantį. Sūnui buvo suduota į sėdmenis, galvą, kaklą su šlepete ir kartais į jį mesdavo batus. Motina buvo nuteista už prievartą ir sužalojimą (*abuse and assault*). Motina neigė savo kaltę motyvuodama, kad naudojo protingas auklėjimo priemones.

ir vaikų santykiai apima nenutrūkstantį fizinį kontaktą, ir už tai ne kiekvienas fizinis poveikis bus pagrindas baudžiamajai atsakomybei¹⁸.

Pirmoji teorija kritikuotina, nes pernelyg suabsoliutina šeimos autonomiją. Autorės nuomone, vaikų auklėjimas, nors siejamas su šeimos privatumu, yra viešosios politikos sritis. Protingas ir saikingas fizinės bausmės teisinanti teorija remiasi argumentu, kad tėvų teisė taikyti vaikams fizinės bausmės kyla iš tėvų valdžios, tačiau tokios nuostatos *expressis verbis* neįtvirtina nė vienas teisės aktas. Priešingai, šeimos teisė nustato tėvų teisę ir pareigą auklėti savo vaikus taip, kaip to reikalauja vaiko ir visuomenės interesai. Kodeksas nereglamentuoja auklėjimo metodų ir priemonių, tačiau tėvai negali kenkti vaiko interesams. Pirmoji teorija taip pat negali pagrįsti ir apibrėžti „protingumo, saikingumo“ koncepcijos. Straipsnio autorė yra antrosios teorijos šalininkė. Autorė palaiko nuomonę, kad prievarta nėra auklėjimo priemonė ir negali būti pateisinama tėvų teise auklėti vaikus. Fizinės bausmės nesuderinamos su vaiko garbe ir orumu, kūno neliečiamybe. Galima taikyti įvairius auklėjimo būdus, bet jie turi atitikti vaiko interesus. Fizinis smurtas apima ir švelnias fizinės bausmės, net jei jos taikytos auklėjimo tikslu.

3. Fizinį bausmių vertinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje

Lietuvos teismų praktikoje fizinį bausmių taikymas įvertinamas labai retai. Viena vertus, to priežastis yra pats baudžiamojo įstatymo tekstas – fizinės bausmės terminas čia nevertinamas, o įtvirtintas draudimas sunkiai, nesunkiai arba nežymiai sužaloti ar susargdinti žmogų arba sukelti fizinį skausmą (BK 135, 138, 140 straipsniai); fiziškai ar psichiškai gniuždyti ar panašiai žiauriai elgtis su vaiku (BK 163 straipsnis). Kita vertus, tokius atvejus sunku atskleisti: vaikai ar jų artimieji natūraliai vengia kreiptis į policiją, nurodyti smurtavusius asmenis, bijo šių asmenų, nenori viešinti privačių reikalų ir pan. Be to, nusikaltimų atskleidimą apsunkina teisės saugos institucijų nenoras kištis, kol nėra konkrečių padarinių (kūno sužalojimo ir pan.), vyraujanti nuomonė, kad fizinės bausmės auklėjant vaikus yra mažareikšmės veikos.

Iš analizuotos teismų praktikos matyti, kad teismai, vertindami fizinio poveikio vaikui sukeltas pasekmes, pirmiausia atsižvelgia į sveikatos sutrikdymo sunkumą:

A. J. ranka sudavė ne mažiau kaip tris smūgius į veidą ir galvą savo šešiamėčiui, bejėgiškos būklės sūnui M. J. ir taip padarė jam galvos smegenų sukrėtimą, veido sumušimą. A. J. buvo nuteistas pagal BK 138 str. 2 d. 1, 2, 3 punktus¹⁹.

Kitoje byloje V. V., bandydamas nuraminti verkiančią vieno mėnesio amžiaus mažametę dukrą V. V., sudavė jai rankos delnu 3 smūgius į veidą, galvos sritį ir nugarą, purtydamas ir suspausdamas ją rankomis per liemenį, padarė V. V. poodinę kraujosruvą galvoje, veide ir nugaroje, inkstų sumušimą ir galvos smegenų sukrė-

18 Israel Supreme Court, Criminal Appeal 4596/98, *Plonit v. State*, 54(1) P. D. p. 145 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-25]. <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/pdfs/Israel_Judgment.pdf>.

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-06-27 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-408/2006).

*timą, t. y. padarė nežymų sveikatos sutrikdymą. V. V. buvo nuteistas pagal BK 140 str. 2 d.*²⁰

Pareiga auklėti, įskaitant fizinės jėgos naudojimą, nėra absoliuti. Įstatymai gina vaiko teises, ypač nuo sveikatos sutrikdymų prisidengiant auklėjimu. Nekyla ginčas dėl to, kad negalima mušti vaiko be priežasties ir už veiksmus, padarytus praeityje. Kiekvienas smūgis, suduotas nesiekiant užkirsti kelio galimai žalai vaikui ar tretiesiems asmenims, yra uždraustas. Tai atsispindi teismų sprendimuose:

*A. A. nuteistas už tai, kad, pasispaudęs nepilnametės galvą po pažastimi, sudavė kumščiu jai į galvą, sugriebęs už plaukų ją tąsė ir išpešė kuokštą plaukų bei klūpančiai keliu sudavė ne mažiau kaip 4 smūgius į veidą ir galvos sritį, tuo padarydamas kraujosruvą veide, o tai sukėlė O. A. nežymų sveikatos sutrikdymą. Teismas A. A. pripažino kaltu pagal BK 140 str. 1 d. ir konstatavo, kad naudoto fizinio smurto pobūdis brutalus, nepanašus į fizinę bausmę, žeminantis žmogaus orumą, paniekiantis ir sukeliantis ne tik fizinės kančias, bet ir stiprius dvasinius išgyvenimus. Nusikalstamos veikos motyvai yra neįtikinantys, menkaverčiai ir neadekvatūs panaudotam fiziniam smurtui*²¹.

Teorinis ir praktinis ginčas išlieka dėl leistinų auklėjimo priemonių. Neabejotinai leistinos auklėjimo priemonės yra tik prevencinio pobūdžio, sustabdymas, sulaukymas, atitraukimas ir pan., pvz., kai vaikas kelia grėsmę pats sau ar kitiems, išbėgdamas į gatvę, aukštai kopdamas ar liesdamas kištukinį lizdą ar karštą viryklę. Daug problemų kyla atribojant ir vertinant tėvų panaudotas priemones turint tikslą sustabdyti netinkamus vaiko veiksmus, pvz., kai vaikas gadina turtą piešdamas grafičius ant sienų ar kaimynų automobilių, siautėja, rėkia, keikiasi ir negalima jo sustabdyti. Esant tokioms aplinkybėms, mušimas skirtas įtikinti vaiką baigti tai, ką jis daro, tėvų nuomone, negatyvaus tuo momentu. Mušimas nėra skirtas pasiekti auklėjimo tikslus, bet sustabdyti vaiką. Tokio tipo mušimas yra skirtas sukelti sąlyginius refleksus. Pavieniai teismų praktikos atvejai rodo, kad su šia problema susiduriama:

*Pvz., J. V. nuteistas už tai, kad sumušė savo mažametį sūnų, t. y. sudavė ne daugiau kaip 5 kartus diržu į nugaros, juosmens, sėdmenų sritį, tuo padarydamas mažamečiui nežymų sveikatos sutrikdymą. J. V. auklėjo diržu 2 metų sūnų už tai, kad jis piešė ir nuplėšė tapetus. Teismas J. V. veiksmus kvalifikavo pagal BK 140 str. 2 d.*²²

Šiuo aspektu sunku sukurti universalią taisyklę, dėl to neatmestina galimybė, jog būsimos bylos gali nulemti kitokį požiūrį. Manytina, kad šiuo atveju lemiamą reikšmę turėjo nukentėjusiojo amžius, panaudotas įrankis ir intensyvus fizinis smurtas. Fizinės bausmės taikymas dvejų metų vaikui yra pavojingas ir neefektyvus. Dvejų metų vaikas nesupranta ryšio tarp to, ką padarė, ir bausmės, t. y. nesupranta baudimo tikslų, o ypač baudimo mušant. Pozityviai toks baudimas neduoda naudos. Tokio amžiaus vaikai dar

20 Vilniaus rajono apylinkės teismo 2005-11-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-417-269/2005).

21 Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-06-18 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-319-493/2009).

22 Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-26 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-74-332/2009).

nevisiškai kontroliuoja savo elgesį. Tokie veiksmai dvejų metų vaikui gali sukelti fizinę ir psichinę žalą.

Sunkumų kyla vertinant vieną smūgį, ypač tada, kai nukentėjusiajam fizinis poveikis nepalieka pėdsakų ant kūno. Pavyzdžiui:

I. P. asmeninio konflikto su keturiolikmete dukra A. P. metu vieną kartą delnu sudavė jai į kairiąją skruostą, tuo sukeldama fizinį skausmą. Teismas I. P. veiką kvalifikavo kaip tyčinį smūgio sudavimą, sukėlusį fizinį skausmą nepilnametei (1961 m. BK 117 str. 2 d.)²³.

M. V. savo namuose dėl nepaklusnaus elgesio mažamečiui sūnui D. V. vieną kartą delnu sudavė į kairę nugaros sritį, nuo to mažametis D. V. parkrito ant grindų. Teismas M. V. veiksmus įvertino kaip sukėlusius fizinį skausmą ir padariusius nežymų sveikatos sutrikdymą mažamečiui (BK 140 str. 2 d.)²⁴.

Fizinis smurtas gali sukelti ne tik atitinkamo laipsnio sveikatos sutrikdymą, bet ir fizinį arba psichinį skausmą. Fizinio skausmo sukėlimas pagal BK 140 straipsnį yra baudžiamas. Tarptautinė skausmo tyrimo asociacija skausmą apibrėžia kaip nemalonų jutiminį ir emocinį patyrimą, susijusį su esamu ar galimu audinių pažeidimu ir / arba nusakomas kaip toks pažeidimas. Skausmas yra normalus biologinis atsakas, kuris informuoja apie atsiradusius sveikatos sutrikimus. Skausmas atsiranda kaip signalas dėl žalojančio poveikio audiniams. Fizinis skausmas parodo audinių funkcionavimo pažeidimą ir apie kilusią, kartais ir menkavertę, žalą žmogaus sveikatai. Baudžiamoji teisė išskiria ne bet kokį skausmą, bet sukeltą kito asmens veiksmų (mušimu ar kitokiais smurtiniais veiksmais). Baudžiamoji teisinė fizinio skausmo samprata nusako galimą skausmo kilmę, t. y. audinio pažeidimą. Skausmas pradžioje kyla kaip žalingo stimulo poveikis į audiniuose esančius receptorius, kur pavirsta skausmo signalu. Skausmas turi didžiulę įtaką žmogaus gyvenimo kokybei, jį gali lydėti depresija, nerimas, kiti psichinės veiklos sutrikimai. Fizinio skausmo sukėlimas vienu smūgiu yra sveikatos sutrikdymas ir turi būti baudžiamas.

Lietuvos teismų nagrinėtų baudžiamųjų bylų analizė rodo, kad baudžiamoji atsakomybė už fizinių bausmių naudojimą vaikams kyla, kai panaudojamas koks nors įrankis. Teismų praktikoje fizinės bausmės panaudojant tam tikrus daiktus (diržą, lazda, batą, puodą ir kt.) pripažįstama nepateisinama auklėjimo priemone ir kvalifikuojama kaip fizinio smurto panaudojimas priklausomai nuo kilusių padarinių, t. y. kvalifikuojamas kaip atskiras nusikaltimas pagal BK 135, 138 ar 140 straipsnį. Pvz.,

G. P. buvo nuteista pagal BK 140 str. 2 d. už tai, kad kelis kartus mažamečiui sūnui sudavė kažkokio prietaiso elektros laidu²⁵; J. V. buvo nuteistas pagal BK 140 str. 2 d. už tai, kad savo mažamečiui sūnui sudavė ne daugiau kaip 5 kartus diržu į nugaros, juosmens, sėdmenų sritį²⁶; S. B. buvo nuteistas pagal BK 140 str. 2 d. už tai,

-
- 23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-12-02 nutartis baudžiamajoje byloje (bylos Nr. 2K-684/2003).
- 24 Ukmergės rajono apylinkės teismo 2007-09-03 nuosprendis baudžiamajoje byloje (bylos Nr. 1-156-517/2007).
- 25 Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2007-06-08 nuosprendis baudžiamajoje byloje (bylos Nr. 1-512-536/2007).
- 26 Šiaulių apygardos teismo 2009-02-26 nutartis baudžiamajoje byloje (bylos Nr. 1A-74-332/2009).

*kad sudavė savo mažamečiams vaikams ranka, gumine žarna ir rykšte į sėdmenis bei kitas kūno vietas*²⁷; *J. M. nuteista pagal BK 140 str. 2 d. už tai, kad šluota sudavė mažamečiui sūnui ne mažiau kaip 2 smūgius į kojas*²⁸.

Manytina, kad veikai panaudotas įrankis (pvz., net ir cigaretė, liniuotė, knyga ir pan.), kuris pagal jo objektyvias savybes ir pagal konkretų naudojimo būdą yra tinkamas sužalojimui padaryti, jau rodo, kad veika savo pobūdžiu ir mastu prieštarauja teisei. Pažymėtina, kad daikto pavojingumas gali pasireikšti tik konkrečioje situacijoje, panaudotas įrankis rodo konkretaus nusikaltimo pavojingumo laipsnį.

Dar viena spręstina problema – veikos mažareikšmiškumas. Praktikoje dažnai keliamas klausimas dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikalstamos veikos mažareikšmiškumo, kai pritaikyta lengva fizinė bausmė. Tokių veikų vertinimas teismų praktikoje skirtingas.

*Įtariamasis, dirbdamas garaže, šaukė į pagalbą savo jaunesniąją dukrą, tačiau ji neatėjo. Tada jis supykęs parėjo į namus ir, priėjęs prie dukros, nieko jai nesakęs, parsivertė ją per kelią ir ranka sudavė per užpakalį apie 5 kartus. Ikteisminio tyrimo institucija nurodė, kad nors įtariamasis padarė nusikaltimą, numatytą BK 140 str. 2 d., tačiau jis gailisi dėl šio nusikaltimo padarymo, sudavė ranka mažametei dukrai per užpakalį, sukeldamas fizinį skausmą, bet nepadarydamas jai sužalojimų, norėdamas šiuo neteisėtu būdu „paauklėti“. Pripažino, kad padaryta nusikalstama veika dėl mažareikšmiškumo nėra pavojinga, todėl tikslinga ją atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir bylą nutraukti*²⁹.

Šiuo atveju, neatsižvelgiant į panaudotą fizinio smurto laipsnį, pats sveikatos sutrikdymas ar fizinio skausmo sukėlimas yra gana pavojingas aktas, kadangi kėsিনamasi į vieną svarbiausių, nesunkiai pažeidžiamų ir ne visada atkuriamų vertybių – sveikatą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis“ 15 p. nurodyta, kad neturėtų būti pripažinta mažareikšmėmis veikos, kuriomis buvo padaryta ar siekiama padaryti fizinę žalą kito asmens sveikatai. Asmens sveikata turi būti itin saugoma. Argumentai, kad veikos tikslai ir motyvai bei žalos dydis nesiekia tokio laipsnio, jog galėtų būti vertintina kaip nusikaltimas, neleidžia daryti išvados, kad veika – fizinio skausmo sukėlimas – yra nereikšminga baudžiamojo įstatymo prasme.

Štai kitas panašus pavyzdys.

R. vieną naktį nemiegojo namuose ir, tėvui bandant išsiaiškinti, kur ji praleido visą naktį, melavo ir atsišnekinėjęs, todėl jis sudavė vieną kartą ranka į sprandą, ir dėl šio smūgio duktė nugriuvo. Ikteisminis tyrimas dėl nežymaus sveikatos sutrikdymo (BK 140 str. 1 d.) buvo nutrauktas, nes pripažinta, kad padaryta veika dėl mažareikšmiškumo nėra pavojinga. Įtariamasis atleistas nuo baudžiamosios atsakomy-

27 Lazdijų rajono apylinkės teismo 2009-02-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-5-327/2009).

28 Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-08-08 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-363-511/2008).

29 Šilutės rajono apylinkės prokuratūros 2005-11-14 nutarimas ikiteisminiame tyrime Nr. 29-1-00246-05.

*bės motyvuojant, kad suduotų smūgių skaičius ir laikas rodo, jog veiksmai buvo spontaniški, neapgalvoti, nekryptingi, paskatinti nukentėjusiosios veiksmų*³⁰.

Ikiteisminio tyrimo institucija išvadą dėl mažesnio veikos pavojingumo laipsnio padarė nustačiusi, kad veikos motyvą lėmė netinkamas aukos elgesys. Vaiko elgesys, nors ir provokuojantis konfliktą, nepateisina kaltininko elgesio. Minėtos aplinkybės švelnina kaltinamojo atsakomybę bei mažina veikos pavojingumo laipsnį, tačiau nesuteikia pagrindo teigti, kad iš esmės nepadaryta žalos baudžiamąjo įstatymo saugomoms vertybėms. Pripažindama nusikaltimą mažareikšmiu, ikiteisminio tyrimo institucija negalėjo motyvuoti savo sprendimo aplinkybe, nesančia padarytos nusikalstamos veikos sudėties požymiu ir nelemiančia baudžiamosios atsakomybės. Netinkamas aukos elgesys yra ne nusikalstamos veikos sudėties požymis, bet atsakomybę lengvinanti aplinkybė. Tokia aplinkybė turi įtakos tik bausmės rūšiai ir dydžiui, bet ne nusikalstamos veikos sudėties buvimui.

Abiem atvejais panaudotas fizinis smurtas gana intensyvus: mažametei suduota penkis kartus į sėdynę, R. suduotas vienas stiprus smūgis į sprandą, ir dėl šio smūgio nukentėjusioji nugriuvo. Šiais atvejais teigti, kad buvo lengvas fizinis kontaktas ir veika neverta baudžiamąjo persekiojimo, nėra pagrindo. Teismų praktika šiuo klausimu nėra plati, nors reikia konstatuoti, kad teismai taip pat kartais padaro išvadą, jog veika yra mažareikšmė net ir tada, kai fizinis smurtas būna intensyvus.

*D. C. konflikto, kilusio tarp jos ir mažametės dukters K. C., metu, sugriebusi ją už galvos pastūmė, nuo to K. C. nugriuvo ir susitrenkė galvą į dujinę viryklę. Po to, dukrai išbėgus iš namų ir pargriuvus, sudavė tris kartus ranka į nugaros sritį bei du kartus spyrė į kojas, tuo sukeldama K. C. nežymų sveikatos sutrikdymą (BK 140 str. 2 d.). Teismas, atsižvelgdamas į įvykio kilimo priežastis, asmeninius kaltinamosios ir nukentėjusiosios santykius, konstatavo, kad yra pagrindas taikyti BK 37 straipsnį. Nustatė, kad dėl nukentėjusiosios netinkamo elgesio kilo incidentas, kuris paveikė D. C. elgesį, lėmusį jos daromos veikos tikslus ir motyvus. K. C. kokie nors rimtesni sužalojimai nebuvo padaryti*³¹.

Teismas konstatavo, kad nors D. C. veikoje yra BK 140 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo sudėties požymių, tačiau padaryta veika dėl savo tikslų bei motyvų nesiekia tokio laipsnio, kad galėtų būti vertintina kaip nusikaltimas, todėl ją nuo baudžiamosios atsakomybės atleido dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo. Pagal susiklosčiusią teismų praktiką, sprendžiant klausimą dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo, atsižvelgiama tiek į veikos objektyviusius (kokios baudžiamąjo įstatymo saugomos vertybės pažeistos ir jų pažeidimo laipsnis, veikos ypatumai, nusikaltimo dalykas ir jo ypatumai, kilę padariniai, nusikaltimo padarymo būdas, laikas vieta), tiek į subjektyviusius požymius (apibrėžta ar neapibrėžta tyčia, tyčios kryptingumas, tikslai, motyvai). Ar nusikaltimas laikytinas mažareikšmiu, remdamasis byloje nustatytais aplinkybėmis, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia teismas. K. C. padaryti paviršiniai odos nubrozdinimai su poodinėmis kraujosruvomis abiejų blauzdų priekiniuose paviršiuose, juostų formos kraujosruvos

30 Šilutės rajono apylinkės prokuratūros 2006-07-19 nutarimas ikiteisminiame tyrime Nr. 29-1-00108-06.

31 Šilutės rajono apylinkės teismo 2006-12-12 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-449-351/2006).

šlaunų užpakaliniuose paviršiuose. Sužalojimai atitinka nežymų sveikatos sutrikdymą. Teismo nuosprendžio argumentacija, kad „*K. C. kokie nors rimtesni sužalojimai nebuvo padaryti*“ nesiderina su nežymaus sveikatos sutrikdymo nustatymu. Nusikaltimas sukėlė žalingus padarinius – sveikatos sutrikdymą. Padarytas nesunkus tyčinis nusikaltimas, tačiau jis padarytas prieš artimą asmenį – vaiką, kuris nusikalstamos veikos darymo metu buvo mažametis. Pagal įstatymus ir visuomenėje nusistovėjusias moralės normas pats kaltininkas turi ginti, saugoti ir rūpintis savo vaiku. Atsižvelgiant į fizinį, protinį ir socialinį mažamečio vaiko nesubrendimą, jo nesugebėjimą pasinaudoti savo teisėmis bei apginti savo interesų, baudžiamasis įstatymas nustato jam ypatingą teisinę apsaugą. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo turi būti netaikomas, kai nusikaltimas padarytas siekiant sutrikdyti (ar sutrikdęs) vaiko sveikatą.

Vis dėlto reikia pažymėti, kad teismų praktika fizinio smurto panaudojimo kaip auklėjimo priemonės nusikalstamos veikos pripažinimo mažareikšme klausimais nėra apibendrinta. Nagrinėjamu klausimu būtų labai svarbi kasacinio teismo pozicija šioje teisiniu ir socialiniu požiūriu itin jautrioje srityje.

Išvados

1. Fizinė bausmė yra fizinio smurto forma. Fizinė bausmė, kaip ir fizinis smurtas, – tai pavojingas, neteisėtas, tyčinis poveikis vaiko organizmui, kuris atliekamas prieš jo valią arba be jo sutikimo bei galintis pasireikšti audinių ar organų anatomicinio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, judėjimo laisvės apribojimu. Fizinis smurtas gali būti nukreiptas į gyvybės atėmimą, sveikatos sutrikdymą, skausmo ar kitokių fizinių kančių sukėlimą, laisvės atėmimą ar bejėgiškumo būklės sukėlimą.

2. Baudžiamojoje teisėje nustatant vaiko teisių apsaugą nuo fizinių bausmių, siekiama suderinti prieštaraujančius interesus, tokius kaip vaiko teisė į kūno neliečiamybę, orumą, tėvų teisę auklėti vaikus ir šeimos autonomiją. Vieni teoretikai pirmenybę suteikia šeimos autonomijai, todėl toleruojamos protingos, saikingos bausmės. Tėvų teisė bausti vertinama kaip aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę. Protingumo, saikingumo koncepcija yra lanksti sistema, paliekanti plačią erdvę teismui vertinti protingumo ribas.

3. Kita teorija prioritetą suteikia vaiko teisėms, todėl pasisakoma už visų fizinių bausmių uždraudimą. Visuomenėje vaikas yra savarankiškas subjektas, turintis savo nepriklausomus interesus ir teises. Vaikas nėra tėvų nuosavybė. Kai tėvai tinkamai nevykdo savo pareigų, piktnaudžiauja veiksnių laisve ar tėvų autoritetu, kai tai kelia grėsmę ar žaloja vaiką, valstybė turi įsikišti ir apginti vaiką. Teisėje negali galioti vertinamoji samprata „protinga“, kuri leistų rizikuoti vaikų sveikata ir gerove.

4. Lietuvoje vaiko teisė į sveikatą, kūno neliečiamybę, orumą ir pan. nuo fizinių bausmių ginama baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis, nors tiesioginės nuorodos įstatymuose, ar fizinės bausmės yra draudžiamos, nėra. Fizinė bausmė, kuri atitinka BK įtvirtintus sveikatos sutrikdymo, skausmo sukėlimo, fizinio gniuždymo požymius, yra

baudžiama atitinkamai pagal BK 135, 138, 140, 163 straipsnius. Fizinė bausmė kaip pavojinga veika negali būti pripažinta mažareikšme.

5. Reikia pažymėti, kad teismų praktika fizinio smurto panaudojimo kaip auklėjimo priemonės klausimu nėra suformuluota, o minėti atvejai – pavieniai. Dažniausiai nuteisiami fizinį smurtą panaudoję asmenys, kai nusikalstama veika sukėlė akivaizdžius padarinius (sveikatos sutrikdymą). Nagrinėjamu klausimu būtų labai svarbi kasacinio teismo pozicija šioje teisiniu ir socialiniu požiūriu itin jautrioje srityje.

Literatūra

- Ališauskienė, R.; Ušeckienė, L. Skatinimo ir bausmių sampratos raida Lietuvos pedagogikoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-03]. <www.ceeol.com>.
- American Academy of Pediatrics, Committee on Psychological Aspects of Child and Family Healths. *Guidance for Effective Discipline*. 1998, 10 Pediatrics.
- Bamberger, H. G.; Roth, H.; Veit, B. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Band 3, §§ 1297-2385, EGBGB. München: Verlag C.H. Beck, 2003.
- Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Edwards, L. P. Corporal Punishment and the Legal System. *Santa Clara Law Review*. 1996, 36.
- Grinevičiūtė, K. Žiaurus elgesio su vaiku samp-rata baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113).
- Hodny, T. Corporal Punishment and Rules of Reason. *The Journal of Contemporary Legal Issues*. 2007, 16.
- Israel Supreme Court, Criminal Appeal 4596/98, *Plonit v. State*, 54(1) [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-01-25]. <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/pdfs/Israel_Judgment.pdf>.
- Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-06-18 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-319-493/2009).
- Kühl, K. *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 5., neu bearb. Aufl. München: Verlag Franz Vahlen, 2005.
- Lazdijų rajono apylinkės teismo 2009-02-10 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-5-327/2009).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-06-27 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-408/2006).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-12-02 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-684/2003).
- Noak, A. Zur Abschaffung des elterlichen Züchtigungsrechts aus strafrechtlicher Sicht. *Juristische Rundschau*. 2002, 10.
- Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-08-08 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-363-511/2008).
- Roellecke, G. Keine Hiebe – und die Liebe? – Zur Gewalt als Erziehungsmittel. *NJW*. 1999, 5.
- Sakalauskas, G.; Ūselė, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2007, 2(56).
- Schuz, R. „Three years on”: An analysis of the delegalization of psychical punishment of children by the Israeli courts. *The International Journal of Children’s Rights*. 2003, 11.
- Sharapov, R. D. *Fizicheskoe nasilie v ugolovnom prave* [Physical abuse in criminal law].

- Sankt-Peterburg: Juridicheskij centr Press, 2001.
- Shmueli, B. The Influence of the United Nations Convention on the Rights of the Child on Corporal Punishment – A Comparative Look. *Oregon Review of International Law*. 2008, 10: 189–242.
- Shmueli, B. Who's Afraid of Banning Corporal Punishment? A Comparative View on Current and Desirable Models. *Penn State International Law Review*. 2007, 26: 57–137.
- Straus, M. A. *Beating the Devil out of Them: Corporal Punishment in American Families and Its Effects on Children*. 2nd Editon. New Brunswick. 2000.
- Svod zakonov Grazhdanskikh po sostojaniju na 1911 g. [Civil Laws as of 1911] [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-24]. <<http://civil-law.narod.ru/wist/szg/szg111.html>>.
- Šiaulių apygardos teismo 2009-02-26 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-74-332/2009).
- Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-26 nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-74-332/2009).
- Šilutės rajono apylinkės prokuratūros 2005-11-14 nutarimas ikiteisminiame tyrime Nr. 29-1-00246-05.
- Šilutės rajono apylinkės prokuratūros 2006-07-19 nutarimas ikiteisminiame tyrime Nr. 29-1-00108-06.
- Ukmergės rajono apylinkės teismo 2007-09-03 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-156-517/2007).
- Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2007-06-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-512-536/2007).
- Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2007-06-08 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-512-536/2007).
- Vilniaus rajono apylinkės teismo 2005-11-02 nuosprendis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1-417-269/2005).
- Wessels, J.; Beulke, W. *Strafrecht Allgemeinet Teil*. Die Straftat und ihr Aufbau. 32., neubearbeitete Auflage. Verlag C. F. Müller, 2002.

CORPORAL PUNISHMENT OF CHILDREN: A CRIMINAL ANALYSIS

Kristina Grinevičiūtė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article deals with the issue of criminal law concerning corporal punishment against children. The core of this issue can be described as follows: the Civil Code provides for the right and obligation of parents to foster, educate and take care of their children. Education means constant and purposeful impact on a child's mind. The right to bring up a child and responsibility for the same allows parents to take the necessary measures to achieve this goal. It should be noted that, for many years in the past, corporal and dignity abasing punishment of children had been considered an effective method of upbringing. Later, such methods of education were challenged and even condemned. From the modern point of view, corporal punishment must be forbidden due to both physical and mental damage caused by such punishment and ineffectiveness of the same. Majority of countries worldwide allow physical punishment as long as it is moderate and reasonable. In*

16 countries (mostly in Europe) corporal punishment has been forbidden. The Lithuanian laws, however, have failed to clearly stipulate whether corporal punishment used against children by their parents can be justified or not.

As a result of applying the comparative, logical, systematic and other methods as well as the method of judicial practice analysis, the author of the article arrives at the conclusion that corporal punishment is to be considered a form of physical abuse. Similar to physical abuse, corporal punishment is defined as a dangerous, unlawful, deliberate impact on a child either against his/her will or without his/her consent, which may manifest itself through affecting functions or anatomic integrity of tissues or organs, causing pain, and limiting freedom of movement. Likewise, physical abuse may lead to deprivation of life or freedom, damage of health; it may cause pain or other physical suffering, or a state of helplessness.

When providing protection of the rights of children, criminal laws seek to reconcile contradictory interests, such as the child's right to his/her personal immunity and dignity, on the one hand, and the right of parents to bring up their children and the right to family autonomy, on the other. Some theoreticians prefer the autonomy of a family and, as a result, tolerate reasonable and moderate corporal punishment. The right of parents to punish their children is regarded as a circumstance eliminating parents' criminal responsibility. The conception of reasonability and moderation is a flexible system giving a lot of space for the court to determine the limits of reasonability. Another theory, though, gives priority to the rights of children and is in favor of prohibiting all and any corporal punishment. It claims that a child is an independent entity enjoying its own independent interests and rights. Moreover, a child is not the property of his/her parents. If the parents fail to fulfill their obligations, misuse their freedom of action or authority of parents and when it endangers or harms the child, then the state authorities must interfere in order to protect that child. The law cannot apply the concept "reasonable," if it might expose the children's health and welfare to risk.

As far as Lithuania is concerned, the rights of children to health, personal immunity, dignity and protection against corporal punishment are granted by the means of criminal law, although there is no direct provision specifying that corporal punishment against children is forbidden. Incidents of the corporal punishment which match the criteria provided for in Criminal Code and defining damage to health, causing pain and physical abuse are punishable under Articles 135, 138, 140, 163 of the CC. Moreover, corporal punishment is a dangerous act and, therefore, it cannot be considered insignificant. In conclusion, it should be inferred from the article that there are no restrictions holding a person criminally liable for applying corporal punishment against children.

Keywords: corporal punishment, physical abuse, child abuse, discipline measures, child.

Kristina Grinevičiūtė, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai vaikui ir šeimai.

Kristina Grinevičiūtė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Lecturer. Research interests: crimes and misdemeanors against child and family.